

NEMZETSTRATÉGIAI KUTATÓINTÉZET

EFOP-3.10.1-17-2017-00002

Az oktatási struktúrák Kárpát-medencei makroregionális együttműködését
támogató kutatások

Helyzetfeltáró és elemző kutatások a régióban jelentkező végzettség nélküli iskolaelhagyás helyzetéről, környezetéről és okairól

1. tevékenységcsoport 4. főtevékenység

Összefoglaló

2019. 07. 31

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

BEVEZETÉS

A köznevelésben az utóbbi néhány évben egyre markánsabb figyelem irányul a végzettség nélküli vagy korai iskolaelhagyás problémakörére. **Magyarországon 2017-ben 12,3% körüli volt a lemorzsolódás, és a Kárpát-medence további államaiban sem jobb a helyzet:** többek közt Szlovákiában 9%-os, Romániában 18%-os a lemorzsolódás. Több európai uniós ajánlás és állásfoglalás is hangsúlyozza, hogy alapvető társadalmi elvárás a versenyképesség és foglalkoztatás növelése, valamint a szegénységben élők számának csökkentése. Az EU célkitűzése az, hogy 2020-ig 10% alá mérséklje a lemorzsolódást, amelynek elérését Magyarország is vállalta.

A Nemzetstratégiai Kutatóintézet 2018 februárjától 2019 júniusáig végzett kutatásának **célja ezért a Kárpát-medencei végzettség nélküli iskolaelhagyás tényezőinek azonosítása és prognózisa, vagyis a lemorzsolódásra kiható, köznevelésben tapasztalható hiányok, problémák és fejlesztési szükségletek feltárása** volt. A Kárpát-medencei magyar köznevelésre hatást gyakorló tényezők és tendenciák megismerésére kvantitatív és kvalitatív módszereket egyaránt alkalmaztunk. A rendelkezésre álló szakhatósági adatok elemzése és mintavételre épülő kutatások elvégzése után a kvantitatív adatokban mutatkozó rendszerszintű hiányosságok miatt kutatási módszertanunkat az interjúk terepmunkára alapuló részletes elemző esettanulmányok módszerével egészítettük ki. Az interjúkat a legnagyobb számban köznevelési intézményekben (általános és középiskolákban), emellett óvodákban, önkormányzatoknál és a tanügyigazgatásban készítettük el, oktatási intézmények vezetőivel és pedagógusaival, valamint pedagógiai szakemberekkel és önkormányzati dolgozókkal. Az anyaországban, 33 intézményben 86 interjút, határon túl pedig 70 helyszínen 198 interjút készítettünk. Igyekeztünk a teljes közoktatási palettát lefedni, nagyvárosokban és kistelepüléseken, elitiskolákban és leszakadó intézményekben, tömbben és szórványban egyaránt kutatni, és a helyszíneinket a határon túli térségekben élő magyarság száma alapján súlyozva kijelölni. Saját kutatásunk tapasztalatainak közzétételével részben társadalompolitikai, részben pedagógiai úton történő megoldások javaslatára vállalkoztunk.

EREDMÉNYEK

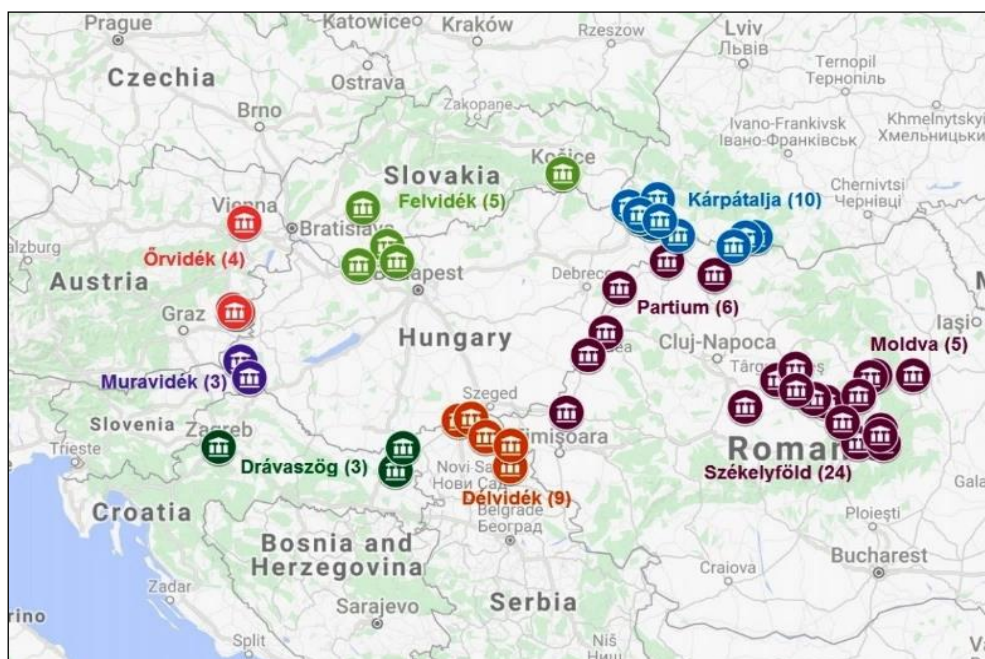
A korai iskolaelhagyás csökkentése komplex és rendszerszintű erőfeszítéseket igényel, a problémák és a megoldási lehetőségek Kárpát-medence-szerte hasonlóak. Az iskolaelhagyás lokalizálása és szintjei, a veszélyeztetett diákok azonosítása, a veszélyeztető körülmények meghatározása, majd pedig a folyamat leküzdésére tett erőfeszítések, az iskolai oktató-nevelő tevékenység és a szociális háló hatékonyabbá tétele szükséges a lemorzsolódás elleni sikeres küzdelem érdekében. Azonban a lemorzsolódás problémaköre túlmutat önmagán, **az oktatás szinte valamennyi szegmensével összefügg** a tehetséggondozástól az iskolai átjárhatóságon át az óvodalátogatás mértékéig. Ezért kijelenthető, hogy csak komolyan előkészített, pedagógiai-pszichológiai szaktudományos és gyakorlati tapasztalatok összegzésével készülő, széles körű társadalmi elfogadással bíró új koncepció mentén lehetséges javulást elérni.

Kutatásaink bebizonyították, hogy e tekintetben **számos jó megoldással támogathatja a külhoni magyar oktatás is a megfelelő stratégiák kialakítását.** A Kárpát-medence utódállamainak eltérő fejlettségétől és oktatási rendszereitől függetlenül a korai iskolaelhagyás veszélyeztető tényezői és megoldási lehetőségei ugyanis rendkívül hasonlóak. Fontos lenne a meglévő jó gyakorlatokat széles körben beépíteni az iskolák mindennapjaiba, forradalmasítani a közoktatási gyakorlatot, a „felülről jövő” rendelkezések megvalósítására pedig elegendő időt biztosítani, ehhez a lemorzsolódás leküzdésében eredményekkel büszkélkedő pedagógiai műhelyek joggyakorlat-katasztereit kell kialakítani.

A korai iskolaelhagyás külhoni helyzetének vizsgálata ráadásul nem választható szét a szülőföldön anyanyelven tanulástól! **A magyar anyanyelvű, többségi oktatásban tanuló diák a lemorzsolódásnak is sokkal inkább ki van téve.** Fontos ugyanakkor az államnyelv magas szintű elsajátítása is, ennek módszere azonban az anyanyelvi jellegű tantervek helyett az idegennyelv-oktatás kell legyen – beleértve az osztályozó- és érettségi vizsgákat is. Fontos a diákok és szülők szemléletformálása, hogy érdemes gyermekeiket magyar iskolába íratniuk. Egységes nemzeti magyar nyelv-, irodalom-, történelem-, földrajz-, honismereti oktatásra van szükség, a regionális magyar, összmagyar és többségi kultúra helyes arányainak megtalálásával. **A magyar intézményeket vonzóvá kell tenni, hogy versenyelőnyt élvezzenek** a többségi iskolákkal szemben a magyarság számára, és hogy a diákok családias, élhető légkörben tanulhassanak szülőföldjükön, az óvodától az egyetemig. Ez a versenyelőny több nemzetrészben megmutatkozik már, így többek közt Kárpátalján és Erdély egyes részein, a magyar oktatás színvonalával kapcsolatosan pedig nincs okunk a szégyenkezésre, sőt a fejlődő infrastruktúra és a magyar tantestületek nagyfokú szorgalma, szakértelme és törődése miatt számos térségben jobb eséllyel maradnak az oktatásban a magyar diákok, mint többségi iskolában tanuló társaik.

Térségi összehasonlításban tehát a korai iskolaelhagyásra vezető okok ugyan mindenütt meglehetősen hasonlóak, ugyanakkor nem jelenthető ki, hogy valamennyi nemzetrészben kevésbé vagy jobban érintett lenne benne a magyarság, mint a többségi nemzet diáksága vagy más nemzeti kisebbségek. Az egyik legfontosabb kérdés természetesen az, hogy tulajdonképpen mely nemzetrészek mely településein és mely közoktatási formákban a legveszélyeztetettebbek a tanulók és hol a legrosszabbak az iskolaelhagyás mutatói. Erre azonban – részint az alább részletesen kifejtett kvantitatív adathiányok okán, részint pedig jelen felmérésünk mintavételre épülő jellege miatt – település- és intézményszintű konkrét és teljes körű képet nem adhatunk, néhány általános következtetést azonban levonhatunk az összegyűjtött, tucatnyinál több adatbázis és közel 300 kvalitatív interjúnk alapján.

A lemorzsolódás küllhoni vizsgálatának helyszínei (NSKI, 2019)

Mindenütt tény, hogy a lemorzsolódás mértéke a magyar diákok körében kisebb, ha anyanyelvükön végezhetik a tanulmányaikat. **Szórványban és iskolaváros nélküli vidékeken, gazdasági perifériákon lényegesen rosszabbak a kilátások, mint tömbben,** nagyvárosok vonzáskörzetében és gazdasági centrumterületeken. Az is megállapítható, hogy **a roma kisebbség körében a lemorzsolódási ráta lényegesen magasabb,** mint a magyar kisebbség esetében, a magyar oktatás felelőssége éppen ezért jelentős a magyar ajkú romák eredményes tanításában. Fontos szempont az is, hogy egy-egy oktatási kistérségben a magyar diákok száma eléri-e azt a kritikus tömeget, amely már képes fenntartani egy kellő színvonalú és sokirányú oktatási palettával rendelkező intézményrendszert. Nem elhanyagolható annak szerepe sem, hogy az adott nemzetrészben van-e magyar nyelvű tanítóképzés és mennyire áll annak fókuszában a

korai iskolaelhagyás elkerülését célzó módszerek oktatása. Természetesen fontos az általános infrastrukturális szint és az oktatási rendszer sajátosságai is, mind a többségi állam rendelkezéseit illetően, mind abból a szempontból, hogy az anyaországi támogatások mekkora mértékben és hatékonysággal jutnak el egy-egy térségbe. Mindezen tényezők összességén túl pedig mindenekelőtt az illetékes tanintézmények diákállománya, tantestülete, szülői gárdája és pedagógiai segítő háttérzolgálati jelölik ki, hogy milyen esélyekkel indul egy-egy diák az iskolában. Összességében úgy látjuk, hogy az itthoni lemorzsolódást és a külföldön tapasztalható lemorzsolódást nagyon hasonló körülmények jellemzik. Legfőképpen a család és fiatal tanuló társadalmi és szociális helyzete, annak nehézségei és tartós megoldatlansága, a motivátlanság, a szocializációs problémák és e tényezők egyéni megjelenéseinek összessége, illetve a problémák kezelésének rendszerszintű hiányosságai okozzák.

A végzettség nélküli iskolaelhagyás jelensége valós veszélyeket rejt a társadalmunk számára, mivel a hátrányok fokozatos leküzdése és a tanulók előtti perspektíva kirajzolása egy olyan mérvű probléma, amit az oktatás többi gondjával együtt, és több társadalmi szegmens összehangolásával – valamint, ha az iskolára, mint műhelyre tekintünk – a fiatal utánpótlásból eredő munkatársak bevonásával kezelhető. Az a tapasztalat, hogy a lemorzsolódás teljes mértékben nem előzhető meg, mivel vannak olyan helyzetek, amikor egy jó pedagógus, egy erre jól felkészült iskola sem tud mit tenni ellene. Ugyanakkor az is tapasztalat, hogy a lemorzsolódás megelőzése egy olyan fajta változást igényel a nevelőtestületben, az intézmény napirendjében, amelynek feltétele egy nagyon komoly támogatás és egy nagyon komoly elkötelezettség. Jó példa erre, hogy **vannak olyan intézmények, ahol a lemorzsolódási mutatók viszonylag alacsonyan maradnak, annak ellenére, hogy szociálisan nagyon nehéz körülmények között élnek a családok**, ahonnan a gyerekek érkeznek. Ezekben az esetekben sikeresen meg tudták oldani, hogy az iskolához tudják kötni a gyereket valamilyen módon. Az oktatásirányítás előtt kihívásként áll, hogy erre a sok gátló tényezőre – melyek láthatóan összefüggenek egymással – hogyan találjon ideális és minden tekintetben megfelelő megoldást. A kutatásunk tapasztalatainak közzétételével ezt a folyamatot kívánjuk segíteni, és ezzel együtt a pedagógiai úton történő megoldások javaslatára vállalkoztunk.

A teljes tanulmány megtekinthető a Nemzetstratégiai Kutatóintézetben.

A tanulmány összesen 482 számozott oldalt tartalmaz (174 oldal törzsszöveg és 308 oldal melléklet), és az alábbi fejezetek alkotják:

Vezetői összefoglaló

1 A végzettség nélküli iskolaelhagyás megelőzésének társadalmi és pedagógiai környezete - előzmények, célok és módszerek

1.1 Kutatási célkitűzés

1.2 Terepmunka és módszerek

1.2.1 Kvantitatív adatok

1.2.2 Az Esettanulmányokra épülő interjúk terepmunka a Kárpát-medence közoktatásának kérdéseire kapcsolódóan

1.3 Elemző kutatások és esettanulmányok

2 A végzettség nélküli iskolaelhagyás adatbázisai

2.1 A korai iskolaelhagyás

2.2 A kárpát-medencei oktatás versenyképessége térségi és tágabb földrajzi relációban

2.3 A korai iskolaelhagyás lehetséges okairól

2.4 Helyzetkép Magyarországon és a Kárpát-medencében

2.5 Stratégiák

2.6 A roma nemzetiség korai iskolaelhagyásáról

2.7 A lemorzsolódás oktatáson kívüli tényezői

3 A korai iskolaelhagyás és a lemorzsolódással veszélyeztetett tanulók

3.1 A végzettség nélküli iskolaelhagyásról általában

3.2 A gyermeket érő hátrány okainak azonosítása

3.3 A tanulói kompetenciák hiányosságai és azok fejlesztése

3.4 Az integráltan nevelés és a differenciálás

3.5 A pedagógiai hatékonyság feltételei

3.6 A pedagógiai eredményesség és kompetenciák feltételei

3.7 A pedagógus oktató-nevelő tevékenysége

3.8 Iskola, család és tanuló

4 A hátrány leküzdésére irányuló prevenciós alternatívák és pedagógiai módszerek, gyakorlatok

4.1 A pedagógiai beavatkozások alternatívái a korai iskolaelhagyás megelőzése terén: alkalmazott módszerek, pedagógiai problémafelvetések, javasolt fejlesztési területek az anyaországban

- 4.2 *Stratégiai javaslat*
- 5 *Határon túli esettanulmányok*
 - 5.1 *Szülőföldön megmaradni és a magyarságot megőrizni - a korai iskolaelhagyás elkerülésének határon kívüli körképe*
 - 5.2 *Korai iskolaelhagyás Délvidéken*
 - 5.3 *Erdély*
 - 5.4 *Kárpátalja*
 - 5.5 *Felvidék*
 - 5.6 *Drávaszög és Dél-Baranya*
 - 5.7 *Muravidék*
 - 5.8 *Órvidék*
 - 5.9 *A Kárpát-medencei óvodafejlesztési programhoz kapcsolódó kutatások*
- 6 *Mellékletek*
 - 6.1 *Az esettanulmányok helyszínei az anyaországban és külhonban*
 - 6.2 *Az interjúalanyok nevei az anyaországban és külhonban*
 - 6.3 *A korai iskolaelhagyás interjú kérdései*
 - 6.4 *Az óvodafejlesztési interjú kérdései*
 - 6.5 *Irodalom*
 - 6.6 *Anyaországi esettanulmányok*
 - 6.7 *Külhoni esettanulmányok*
 - 6.7.1 *Erdély*
 - 6.7.2 *Partiumi esettanulmányok*
 - 6.7.3 *Moldvai esettanulmányok*
 - 6.7.4 *Gyimesi esettanulmányok*
 - 6.7.5 *Délvidék*
 - 6.7.6 *Kárpátalja*
 - 6.7.7 *Drávaszög*
 - 6.7.8 *Muravidék*
 - 6.7.9 *Felvidék*
 - 6.8 *Az óvodafejlesztések esettanulmányai*

Az elkészült tanulmányban rögzített fontosabb eredmények tudományos fórumokon való közzétételét tervezi az NSKI 2019 és 2021 között.